

نگاهی گذرا به کتاب

تشکیل دولت ملی در ایران

اثر والتر هینتس

به بهانه چاپ چهارم آن

● پرویز عادل

◀ روند تکاملی حکومت صفویان در سه مرحله صورت گرفته است: ۱- تاریخ طریقت (۷۰۱ تا ۸۵۱ ه.ق)، ۲- تاریخ حکومت دینی در اردبیل (۸۵۲ تا ۹۰۰ ه.ق)، ۳- تاریخ حکومت متحد ملی صفویان (۹۰۵ تا ۱۱۳۴ ه.ق). هینتس این کتاب را با تکیه بر مرحله دوم نگاشته که موضوعات جزئی تری را نیز شامل می شود

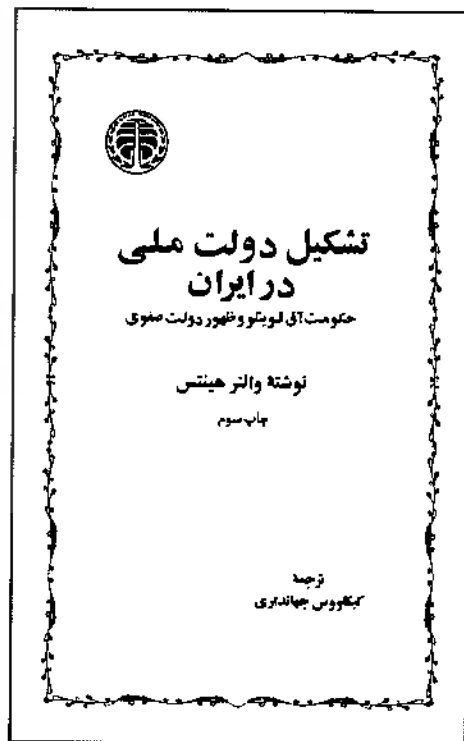
بر زبان آلمانی به نمایش گذاشته، خواننده را نیز به مطالعه بیشتر کتاب ترغیب می نماید. این ویژگی در سایر ترجمه های آقای جهاننداری وجود دارد از جمله: سفرنامه کمپفر، نظام ایالات در دوره صفویه؛ زهربرن، سفرنامه پولاک، زندگی من: ایگور استراونسکی، جهانهای گمشده؛ آن تری وایت، زیر آفتاب سوزان ایران؛ اسکارفن نیدرمایر، سفرنامه بلوش، شاه اسماعیل دوم صفوی.

عنوان اصلی کتاب حاضر Walther Hinz: Irans Aufstieg zum Nationalstaat, Berlin, 1936 می باشد که با پیشگفتار استاد عباس زریاب خونی شروع می شود و

والتر هینتس، خاورشناس آلمانی و استاد زبان های شرقی دانشگاه های کتینگسن و گوتینگن جایگاهی والا در بین شرق شناسان جهان دارد و همواره تلاش های خستگی ناپذیری در مطالعه تاریخ مشرق زمین، بویژه ایران داشته است.

پرفسور هینتس، با انتشار کتاب تشکیل دولت ملی در ایران، در آلمان راه تازه ای در مطالعات تاریخی در باب ایران اواخر قرون وسطی گشود و سنتی که او ایجاد نمود این بود که مطالعاتش، هم زبان شناسی و فقه اللغة ایرانی را شامل می شد و هم اسلام شناسی را در بر می گرفت. والتر هینتس به پیروی از مینورسکی در تصحیح و ترجمه تذکرة الملوك، کتابی درباره میانی و ترتیبات اخذ مالیات ها (در ایران) از سال ۱۳۶۳ میلادی به این سو، منتشر کرد (۱۹۵۲) و حتی شاگردانش (نجات گویونج، میرکمال نبی پور، پاول لوفت، هاینتس گتورگ میگود و دیگران) را به اینکار تشویق نمود، و بدین ترتیب این علاقه شدید به مطالعه مشرق زمین، باعث شد که «مکتب تاریخی والتر هینتس، هانس روبرت رومر، برتولد اشپولر» ایجاد شود و بدنبال آن آثار هینتس و رومر (بترتیب ۱۹۳۶ و ۱۹۵۲) نمودار اولین بارقه های توجه در میان محققان آلمانی به حکومت و قلمرو تیموریان گردید^(۱)، دنیای گمشده عیلام و شاه اسماعیل دوم نیز از تالیفات پروفیسور هینتس می باشند و همچنین کارهای دیگری نیز دارند از جمله: تصحیح رساله فلکیة عبدالله بن محمدکیا المازندرانی و مقالات متعدد.

مترجم محترم کتاب، استاد کیکاووس جهاننداری، با ترجمه روان این اثر علاوه بر اینکه میزان تسلط خود را

■ تشکیل دولت ملی در ایران
■ تألیف: والتر هینتس
■ ترجمه: کیکاووس جهاننداری
■ ناشر: خوارزمی، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۷.

« سنتی که والتر هینتس، خاورشناس آلمانی در تحقیقاتش پیرامون ایران ایجاد کرد این بود که مطالعاتش، هم زبان‌شناسی و فقه‌اللغه ایرانی را شامل می‌شد و هم اسلام‌شناسی را در بر می‌گرفت

« کتاب والتر هینتس به دلیل برخورداری از شیوه‌ای تحلیلی در بررسی مسائل تاریخی حائز اهمیت است زیرا بحث ظهور اولیه صفویان را از بطن حکومت آق‌قویونلوها شروع نموده سپس به بسط آن می‌پردازد

« از ویژگی‌های خاص این اثر، استناد به منابع دست اول، نسخ خطی، بهره‌گیری از مآخذ غیرفارسی (که در ایران ناشناسند)، مقایسه اقوال مختلف، رعایت کرونولوژی و عنوان‌بندی‌های مناسب می‌باشد

بحث‌انگیز بودن نام کتاب است. زیرا بحث بر سر ملی بودن دولت صفوی جای تأمل دارد، حتی برخی اطلاق ویژگی ملی بودن برای دولت صفوی را زیر سؤال می‌برند. در هر صورت به دلیل گستردگی و پیچیدگی این مسئله، بحث در آن مورد را به صاحب‌نظران والامقام موکول می‌نمایم.

در پایان باید متذکر شد که روش پروفیسور هینتس در این اثر، روشی کاملاً علمی - تاریخی و از نوع تحلیلی می‌باشد که با مهارت تمام حکومت آق‌قویونلوها و صفویان را به هم ربط داده و بدین ترتیب گوشه‌ای از چگونگی روش تحقیق تاریخ تحلیلی "Analytical History" را به معرض نمایش گذاشته است که با گذشت سه دهه از ترجمه فارسی آن، هنوز هم جایگاه خود را به عنوان مأخذی قوی و مستند حفظ کرده است و از طرفی دیگر، آشنایی وی با چندین زبان زنده جهان، او را در ارائه هرچه بهتر این سبک تاریخنگاری یاری نموده است.

پی‌نوشتها:

(۱) «متی، رودی» و «کدی، نیکی» (ویراستار): ایران‌شناسی در اروپا و ژاپن، ترجمه مرتضی اسعدی، تهران، انتشارات بین‌المللی الهدی، چاپ اول، ۱۳۷۱، ص ۸۰ به بعد.

پروفیسور هینتس، این کتاب را برای تکمیل نمودن کتاب ادوارد براون نوشته و بدان علت تمام هم خود را وقف تاریخ حکومت دینی در اردبیل نموده و محور اصلی سخنش تاریخ تمدن و فرهنگ می‌باشد و از آنجایی که در این مقطع از تاریخ ایران، با قلت تحقیق مواجه هستیم پس کتاب هینتس اهمیتی دوچندان می‌یابد، و از طرفی چون پروفیسور هینتس به چندین زبان زنده جهان (فارسی، ترکی، عربی، روسی، ایتالیایی، آلمانی، یونانی، لاتینی...) مسلط بوده، پس در ارائه و تحلیل مسائل تاریخی، جایگاهی رفیع‌تر از دیگر مورخان کسب نموده است.

انگیزه اولیه پروفیسور هینتس در تألیف این اثر، با مطالعه جلد چهارم تاریخ ادبیات ایران تألیف ادوارد براون، و احساس خلأ علمی در این مقطع از تاریخ ایران، ایجاد شده است.

از ویژگی‌های خاص این اثر، استناد به منابع دست اول، نسخ خطی، بهره‌گیری از مآخذ غیرفارسی (که در ایران ناشناسند)، مقایسه اقوال مختلف، رعایت کرونولوژی و عنوان‌بندی‌های مناسب می‌باشد و همچنین در مورد روابط صفویان با مغرب‌زمین قبل از شاه اسماعیل اول، اطلاعات مفیدی ارائه می‌نماید که بدین ترتیب امتیازی بر دیگر تحقیقات انجام گرفته دارد و قابل ستایش است. نکته‌ای که لازم به ذکر است

ضمن اشاره به حکومت آق‌قویونلوها، چگونگی ظهور و رشد اولیه صفویان را تا زمان شاه اسماعیل اول، بحث نموده و حاوی اطلاعات ذی‌قیمتی می‌باشد. مؤلف محترم کتاب، در مقدمه چنین اظهارنظر می‌کند که روند تکاملی حکومت صفویان در سه مرحله صورت گرفته است: ۱- تاریخ طریقت (۷۰۱ تا ۸۵۱ ه. ق.).

۲- تاریخ حکومت دینی در اردبیل (۸۵۲ تا ۹۰۰ ه. ق.).

۳- تاریخ حکومت متحد ملی صفویان (۹۰۵ تا ۱۱۳۳ ه. ق.). (او این کتاب را با تکیه بر مرحله دوم نگاشته که موضوعات جزئی تری را نیز شامل می‌شود.

در مورد ظهور صفویان تحقیقاتی نسبتاً جامع صورت گرفته است از آن جمله: شیخ صفی و تبارش، اثر احمد کسروی؛ پیدایش دولت صفوی تألیف میشل مزایو؛ تشکیل دولت صفوی نوشته دکتر جمالی و آثار دیگری که هر کدام به نوبه خود جایگاهی ویژه دارند و البته که جایگاه والتر هینتس، نیز جایگاهی والا می‌باشد و کتابش نیز به دلیل برخورداری از شیوه‌ای تحلیلی در بررسی مسائل تاریخی حائز اهمیت است زیرا بحث ظهور اولیه صفویان را از بطن حکومت آق‌قویونلوها شروع نموده و سپس به بسط آن می‌پردازد، همچنین باید یادآور شد که این اثر، نه فقط صفویان بلکه تاریخ آق‌قویونلوها را نیز دربرمی‌گیرد.